

„Bírászkodás változó jogi környezetben”

Tisztelt Kollégák! Tisztelt Hallgatóság!

1. Bevezetés

A jogászok hajlamosak arra, hogy amikor a joggyakorlat változásait vizsgálják, megmaradjanak a jog világában, és ne tekintsenek azon túlra. Ez a szemlélet egy lassan változó társadalmi-gazdasági környezetben nem hordoz különösebb veszélyeket. Napjainkban azonban a 2008-as pénzügyi válságot követő időszakban érdemes szemügyre vennünk jogrendszerünk alapjául szolgáló gazdasági viszonyokat is.

Mögé kell nézni minden jogi intézménynek, meg kell találni azok valós gazdasági és pénzügyi funkcióját, és ennek megfelelően kell azokat értelmezni. Bár a jelenleg érvényesülő pénzügyi-gazdasági válság, recesszió az ítélezésben egyelőre csak részlegesen vagy egyáltalán nem jelenik meg, ez nem mentesít bennünket azon kötelezettség alól, hogy felkészüljünk arra, hogy a gazdasági válságjelenségek jogi vetületeivel foglalkozzunk. E türelmi idő egyik oka az, hogy lassan és nehezen szublimálódnak a reálfolyamatok jogi problémákká, másrészt, amíg a legfőbb bírói fórumra, a Kúriára eljut egy ügy, addig két-három év minimálisan is eltelik. Ugyanakkor már most látható, hogy a válság nem változtatja meg alapvetően a jogfelfogást. Az esetjog is azt mutatja, hogy a bíróságok esetről esetre „from case to case” haladnak. Tartózkodnak attól, hogy olyan általános elveket mondjanak ki, amelyeket a későbbiekben ne lehetne módosítani valamely gazdasági változás hatására. Ez biztató abban a vonatkozásban, hogy a pénzügyi folyamatok egyes elemei a bírói joggyakorlatban mindig újabb és újabb megközelítést engedhetnek, újabb és újabb konklúziók kimondását teszik lehetővé. Amit tehát hangsúlyozni kell, és ami mind az európai mind a magyar bíróságok számára iránymutató kell, hogy legyen: óvatosság, józan ész, a definíciók tiszteletben tartása, a gazdasági folyamatok ismerete garantálhatják a jog konfliktus oldó feladatának teljesítését.

A bíróság, mint intézményrendszer oldaláról ugyanakkor azt látjuk, hogy míg a közpénzügyi rendszer mindenhol megszorításokkal számol, addig a bíróságokat az elmúlt években ilyen restriktió nem érte. Ellenkezőleg: a zsúfolt és méltatlan körülmények között működő fővárosi és egyes vidéki bíróságok új elhelyezést nyernek. A Kúria egyre kiterjedtebb és sokszínűbb szakmai munkája, a magas színvonalú és egységes joggyakorlat kialakítása érdekében végzett tevékenység nem ütközik költségvetési korlátokba. A válságot azonban érzékeljüka mindennapi munkánk során azokban az ügyekben, amelyek eladósodott családok, behajthatatlan követelések, jelentős adótartozások, a közvagyonot érintő bűncselekmények, leépítések kapcsán elének kerülnek. Ebben az új helyzetben a jogi környezet is változik.

2. A bekövetkezett jogszabály-változások

Megtiszteltetés számomra, hogy a Kaposvári Törvényszék, Kaposvár Megyei Jogú Város és Somogy Megye meghívására immár második alkalommal oszthatom meg Önökkel gondolataimat a bírászkodás aktuális kérdéseiről. Az elmúlt egy-két évben ***nagyságrendjükben és mélységükben is jelentős változások következtek be a magyar jogrendszerben, amelyekkel feltétlenül számolnunk kell.***

2012. január 1-jén hatályba lépett Magyarország Alaptörvénye, amely jogrendszerünk egészére hatással van. Új törvény született az Alkotmánybíróságról, az alapvető jogok

biztosáról, az Állami Számvevőszékről, a Magyar Nemzeti Bankról szóló új törvények mellett újraszabályozták a bíróságok szervezetét és igazgatását, a bírák és az ügyészek jogállását is. A közjogi változások mellett 2012. július 1-jén lépett hatályba az új Munka Törvénykönyve. 2013. február 11-én fogadta el az Országgyűlés az új Polgári Törvénykönyvet, amely 2014. március 15-én lép hatályba, s amely az Alaptörvény után talán a legjelentősebb törvény, amely a polgárok és a jogi személyek - civil, illetve gazdasági szervezetek - jogviszonyainak túlnyomó részét szabályozza. Végül, de nem utolsó sorban a 2013. július 1-jén lép hatályba az új Büntető Törvénykönyv. **Elmondható tehát, hogy jogrendszerünk alappillérei újulnak meg, ami elengedhetetlenné teszi a magyar jogászság együttgondolkodását.** Ez az együttgondolkodás azonban csak akkor lehet sikeres, ha abban a különböző jogász hivatásrendek (bírák, ügyvédek, ügyészek), jogalkotással foglalkozó kollégák és a tudományos élet képviselői egyaránt részt vesznek.

A mai előadásomban éppen ezért azzal szeretnék foglalkozni, hogy **a Kúria miként járulhat hozzá a változó gazdasági és jogi környezet mellett is magas színvonalú, egységes ítélkezéshez Magyarországon.** Hiszen ami felőlünk, bírák felől nézve szakmai kihívás, az a jogkereső állampolgárok számára az a kérdés, hogy a személyüket, vagyonukat érintő ügyekben mire számíthatnak a változások után.

3. A Kúria feladata a változó jogi környezetben

Számtalan, jogászokkal készített interjú kezdődik azzal a felvetéssel, hogy „nincs két egyforma ügy”, és sokszor pont ez a változatosság az, ami e hivatást vonzóvá teszi. Ha abból az alapvető jogelméleti összefüggésből indulunk, hogy a jog – mint a társadalmi együttélés rendezettségét biztosítani hivatott normarendszer – elvont fogalmak segítségével igyekszik körülírni a valóságos életviszonyokat és magatartásokat, könnyen belátható, hogy **változatlan jogi környezet mellett is újabb és újabb jogértelmezési problémákkal szembesülünk.** Hiszen a kontinentális jogász gondolkodásra jellemző deduktív jogalkalmazási „egyenletében” éppen a valóság, a történeti tényállás az egyik „változó”.

Változó jogi környezet esetén még több jogértelmezési probléma adódhat. Változhat a jogi norma valóságot leíró, fogalmakba sűrítő része (a hipotézis), változhat a hipotézishez fűzött jogkövetkezmény is. S akkor még nem beszéltünk a teljes egészében új jogintézmények bevezetéséről, amelyet a jogalkalmazónak **el kell tudni helyezni a meglévő szabályok rendszerében.** Jó példa erre a 2012. január 1-jétől hatályos valódi alkotmányjogi panasz intézménye, hiszen a közelmúltban született meg az első olyan AB határozat, amely konkrét – közigazgatási – ügyben hozott bírói döntést semmisített meg, s első ízben merült fel az a kérdés, hogy a Kúriának fennáll-e a döntési kötelezettsége az alkotmányjogi panasz esetén követendő eljárás tárgyában.

Világos tehát, hogy az eltérő jogértelmezés, s **az ebből adódó kiszámíthatatlanság, jogbizonytalanság** lehetősége változó jogi környezetben hatványozódik, s ez **növeli a bizalmatlanságot a jog, az igazságszolgáltatás iránt.** S ez nem napjaink újdonsága. Majláth György kúriai elnök 1869-ben a következő szavakat intézte bírótársaihoz:

„Feladatunk (...) megküzdeni azon közönyösséggel, amely a gyakori jogrendszerváltozás által, a törvényes formák iránt létezik.”

A Kúria állandó, évszázadokra visszamenő feladata az ítélkezés egysége feletti örökös, és ezzel összefüggésben a joggyakorlat fejlesztése. **Az országszerte egységes ítélkezési gyakorlat**

biztosítását - amely a jogbiztonság egyik alapvető feltétele – *a mostani, változó jogi környezetben a Kúria legfontosabb feladatának tekintem*. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy meg lehetne feledkezni a Kúriához forduló állampolgárokról, a felülvizsgálati kérelmek gondos, időszerű és tisztességes elbírálásáról. Hiszen már 100 évvel ezelőtt is megfogalmazódott az az igény, hogy *ne szülessenek egymással homlokegyenest ellentmondó ítéletek, ugyanakkor* – mivel minden jogesetnek külön individualitása van – *a bíró ne azt keresse, hogy miképpen lehet az egyes eseteket uniformizálni*, ne kutasson mindenáron precedensek után, *hanem* az eldöntésre váró ügy minden részletét megvizsgálva, elsősorban *az igazságos döntést keresse*, s ezt sose áldozza fel pusztán a jogegység kedvéért.¹ Úgy gondolom, hogy elődeink intése ma is megszívlelendő, legyen szó akár a jogegységi határozatok meghozataláról, akár azok konkrét ügyben történő alkalmazásáról. Összefoglalva a fentieket: a Kúria nem működhet elefántcsonttoronyként, nem szakadhat el az állampolgárok problémáitól; ugyanakkor nem lehet ítéletgyár sem, a magyar bíróságokat orientáló szakmai műhelyként is funkcionálnia kell.

Egy évvel ezelőtti előadásomban utaltam arra, hogy a Kúriának példát kell mutatnia a színvonalas ítélkezésben és lehetőséget is kell adnia az állampolgároknak és a társadalmi szervezeteknek arra, hogy ezt a színvonalas ítélkezést minél szélesebb körben megismerjék. Az elmúlt egy évben a Kúria több jogegységi határozatot hozott, számos kollégiumi véleményt alkotott, rendszeresen közzétett elvi határozatokat és elvi döntésként alsóbb fokú bíróságok jogerős határozatait is – s nem utolsósorban nyolc joggyakorlat-elemző csoportunk működött. E kiterjedt szakmai munka tapasztalatairól szeretnék most szólni, hiszen *a változások közepette elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a Kúria jogegységi eszközei milyen hatékonysággal szolgálják a kiszámítható ítélkezést*.

4. A Kúria jogegységi munkája az elmúlt 1 év tapasztalatainak tükrében

4.1. A jogegységi tanácsok

A jogegységi eljárás és annak eredményeként megszületendő jogegységi határozat a legerősebb eszköze az egységes ítélkezési gyakorlat kialakításának. **Nem** perorvoslat. Olyan jogkérdésekre ad választ, melyeket a gyakorlat az ítélkezés során felvetett, vagyis elsődleges célja értelemszerűen nem az egyedi ügyek elbírálása, hanem a **jogalkalmazás direkt** eszközzel történő irányítása.

Jogegységi eljárást **kezdeményezhet** a Kúria elnöke, kollégiumvezetői, illetve helyetteseik, valamint az ítélőtáblák elnökei, a Kúria tanácselnökei és a legfőbb ügyész.

A **jogegységi indítvány** előterjesztője nem lehet a jogegységi tanács elnöke. A jogegységi tanács tagjait úgy kell kiválasztani, hogy nem lehetnek többségben annak a tanácsnak a tagjai, amely a jogkérdésben el kíván térni a Kúria másik ítélkező tanácsának elvi bírósági határozatként közzétett határozatától vagy közzétett elvi bírósági döntéstől, illetve annak az elvi közzétételi tanácsnak a tagjai, amely az elvi bírósági határozat vagy az elvi bírósági döntés közzétételéről döntött.

A jogegységi tanács a Kúria **teljes kollégiuma**, ha a jogegységi eljárás célja

¹ A Curia elnökének szava – tudósítás Oberschall Adolf kúriai elnök teljes ülési felszólalásáról. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1907. április 12.

a) korábban meghozott jogegységi határozat megváltoztatása vagy hatályon kívül helyezése, vagy

b) a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében szükséges elvi kérdés eldöntése.

A jogegységi tanács elnöke a Kúria elnöke vagy elnökhelyettese.

A jogegységi indítványnak helyt adó **határozat** rendelkező része tartalmazza a jogegységi eljárás tárgyául szolgáló, illetve azzal szorosan összefüggő elvi kérdésben adott **iránymutatást**. Ha jogegységi tanács az indítványnak nem ad helyt, és a jogegységi határozat meghozatalát mellőzi, ha jogegységi határozat meghozatala nem szükséges.

A jogegységi határozat és a határozathozatalt mellőző végzés **indokolása** tartalmazza, hogy a jogegységi indítványt ki terjesztette elő, az indítvány mire irányult, és mely bírósági határozatokat érint. Ismerteti az elbírálendő elvi kérdésben kialakult eltérő álláspontokat, szükség esetén az indítvánnyal érintett bírósági határozatokban megállapított tényállás lényegét, helyt adó határozat esetében számot ad a rendelkező részben adott iránymutatás indokairól, a határozathozatalt mellőző végzés esetében annak okáról.

A jogegységi határozatnak - ha törvény kivételt nem tesz - a felekre és a terhelte kiterjedő hatálya **nincs**.

A jogegységi határozatot a Magyar Közlönyben, a központi honlapon és a Kúria honlapján **közzé kell tenni**. A jogegységi határozat a bíróságokra a Magyar Közlönyben történő közzététel időpontjától **kötelező**. Ha a jogegységi tanács jogegységi határozatot helyez hatályon kívül, a hatályon kívül helyező határozatot ugyancsak közzé kell tenni a Magyar Közlönyben. A közzététel időpontjától a hatályon kívül helyezett jogegységi határozat nem alkalmazható.

A **polgári tagozat** 2012-ben három jogegységi határozatot hozott:

1. a külföldi székhellyel rendelkező vállalkozások **perbeli jogképességéről** (1/2012.PJE.),
2. a **végrendeleti tanú** aláírásának formai és tartalmi követelményeiről (3/2012.PJE),
3. az LB. I. számú Elvi Döntésének **módosításáról** (2/2012.PJE.)

A **büntető ügyszakban** 2012-ben három jogegységi eljárást folytattak le, amelynek eredményeként egy jogegységi határozat született. Tárgya a **személyes adattal visszaélés** vétsége elkövetői körének meghatározása (1/2012.BJE.).

2012-ben **összevont**, büntető, polgári, munkajogi és közigazgatási jogegységi határozat meghozatalára is sor került.

Ebben a Kúria kimondta, hogy a nyilvános helyes vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személy e tevékenységének ellátása során **nem minősül közszereplőnek**, ezért képmásának vagy hangfelvételének nyilvánosságra hozatalához a hozzájárulása is szükséges (1/2012.BKMPJE.).

A Közigazgatási-Munkaügyi, illetve a Polgári Kollégium 2012-ben ugyancsak összevont jogegységi határozatban tisztázta az **illetékköteles eljárás** megindításának eseteit, az illeték alapjának kiszámítását, illetve a vonatkozó adótörvények alkalmazását (1/2012.KMPJE.).

4.2. Elvi bírósági határozatok és elvi bírósági döntések

Ha a jogalkalmazás egysége érdekében szükséges, az ítélőtábla és a törvényszék kollégiumának kollégiumvezetője a Kúria elnökének vagy kollégiumvezetőjének **elvi bírósági határozat** közzétételére tesz javaslatot. Közigazgatási és munkaügyi ügyekben a törvényszék kollégiumának kollégiumvezetője, valamint a közigazgatási és munkaügyi regionális kollégium kollégiumvezetője tesz javaslatot elvi bírósági döntés közzétételére a Kúria elnökének vagy kollégiumvezetőjének.

A Kúria, **képviselője útján részt vesz** az ítélőtábla és a törvényszék kollégiumának, valamint a közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumnak az ülésein. Az ítélőtábla, ugyancsak képviselteti magát az illetékességi területéhez tartozó törvényszék kollégiumi ülésén. A közigazgatási és munkaügyi regionális kollégium kollégiumvezetője meghívottként részt vesz a közigazgatási és munkaügyi regionális kollégium illetékességi területéhez tartozó törvényszékek közigazgatási-munkaügyi kollégiumának ülésén.

Ha a Kúria elnöke vagy kollégiumvezetője a fentiek alapján, illetve más módon tudomást szerez arról, hogy az **alsóbb fokú bíróság** valamely, a társadalom széles körét érintő vagy a közérdek szempontjából kiemelkedő jelentőségű ügyben elvi kérdésekre is kiterjedő határozatot hozott, és jogegységi eljárás lefolytatásának vagy elvi bírósági határozat közzétételének feltételei nem állnak fenn, a határozatot a Kúria érintett szakág szerint illetékes elvi közzétételi tanácsa elé terjeszti, amely dönt az elvi bírósági döntésként történő közzétételéről.

A **Polgári Kollégium** keretein belül működő közzétételi tanács gyakorlatilag minden hónapban ülésezik, és ennek során megvizsgálja a Kúria, de az ítélőtáblák, illetve a törvényszékek által közzétételre alkalmasnak ítélt és ez okból felterjesztett határozatait, és havonta általában három-négy ügy megjelentetéséről dönt.

A **Büntető Kollégium** elvi közzétételi tanácsa ugyancsak havi rendszerességgel ülésezik, amelynek eredményeként átlagosan és havonta tíz-tizenöt, részben elvi döntés, részben iránymutató eseti döntés kerül közzétételre.

Az elvi közzétételi tanács által kiválasztott elvi bírósági határozatot és elvi bírósági döntést a bíróságok központi honlapján és a Kúria honlapján közzé kell tenni.

Az **elvi bírósági döntések** közzététele – amikor a Kúria egy alsóbb fokú bíróság döntését ruházza fel a kúriai elvi határozat rangjával – gyorsabb eszköz a jogegység szolgálatában, hiszen nem kell megvárni, amíg az elvi jelentőségű ügy a Kúria elé kerül. Az eszköz természetéből következően **nagy hangsúlyt kap a Kúria és az alsóbb fokú bíróságok közötti hatékony információáramlás**. Nemcsak az elvi jelentőségűnek tartott határozatok rendszeres megküldéséről van szó: lényeges az is, hogy az alsóbb fokú bíróság tájékoztatást adjon arról, hogy mi az az elvi kérdés, amely miatt a közzététel megfontolandó. Egy büntetőügyben hozott, adott esetben 100 oldalt is kitevő ítélet szövegéből ezt tájékoztatás nélkül igen nehéz lenne kiszűrni.

Mind az elvi határozatok, mind az elvi döntések esetében kiemelkedő jelentőségű a **közzététel**: bár a kötőerő a Kúria ítélkező tanácsaira vonatkozik, a Kúria nem saját maga számára választja ki e határozatokat, hanem valamennyi magyar bíróság orientálása, valamint a társszakmák és a jogkereső közönség tájékoztatása céljából. Az elmúlt évben **számos**

tanácskozást tartottunk a „Kúriai Döntések”-ben megjelenő határozatok terjedelméről, szerkesztéséről. Ahhoz, hogy a bírói gyakorlatot eredményesen orientáljuk, a törvényben előírt anonimizálási kötelezettség teljesítésénél többre van szükség: a határozatot i) meg kell tisztítani a nem elvi részekről, valamint ii) meg kell jelölni azt az elvi tartalmat, amelyek a közzétételt indokolják. Fontos, hogy az első- és másodfokú eljárások hosszas ismertetése helyett csak a releváns ténybeli elemek maradjanak meg, ezt követheti a Kúria döntésének lényege. A tartalmi tömörítés mellett felvetődött egy hivatkozási rendszer kidolgozása is, amely megkönnyítené az adott határozaton belüli, illetve a korábbi kúriai döntésekre történő hivatkozást. Ez a stílusbeli váltás nem valósítható meg egyik napról a másikra, a „Kúriai Döntések”-et fokozatosan alakítjuk át, hogy az még áttekinthetőbb legyen.

4.3. A joggyakorlat-elemző csoportok

Az új jogegységi eszközeink közül kétségkívül a **joggyakorlat-elemző csoportok** működése jelentette a legnagyobb kihívást. A szervezeti és ügyrendi kérdések tisztázása mellett tavaly első alkalommal kellett meghatározni azokat a problémaköröket, ahol – akár a bírói kar jelzései, akár a kiemelt társadalmi érdeklődés alapján – szükséges az ítélkezési gyakorlat vizsgálata és annak alapján útmutatás megfogalmazása.

2012-ben nyolc elemző csoportot állítottunk fel, ezekből 5 már véglegesítette az összefoglaló jelentését:

- a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése büntetőügyekben;
- a pénzügyi támogatásokkal kapcsolatos polgári és közigazgatási ügyek joggyakorlatának elemzése;
- a közigazgatási perek eljárási kérdései;
- a rokkantsági nyugellátással kapcsolatos ítélkezési gyakorlat elemzése;
- a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítás tisztességtelenségének megítélése
- az idegenrendészeti joggyakorlat elemzése
- a menekültügyi joggyakorlat elemzése
- az új Mt. hatálybalépésének hatása a munkaügyi joggyakorlatra

A törvény adta lehetőséggel élve a Kúria bírái mellett alsóbb fokú bírósági bírák és más jogász hivatásrendek képviselői, egyetemi oktatók is részt vettek a csoportok munkájában. Az elemző csoportok munkájában összesen 28 külső szakértő vett részt. Eddig 5 csoport véglegesítette a vizsgálatok eredményéről készült összefoglaló jelentést, ezeket a Kúria honlapján tettük közzé.²

Az elemző csoportok működése során szerzett számos tapasztalat egyike, hogy a Kúria megmutatta magát, arca lett a médiában, hogy a nyilvánosság kiemelt figyelemmel kíséri az elemző munkát, amelyet megfelelően kell kezelni: a sajtó tájékoztatása mellett biztosítani kell

² 2013. február 27-ei állapot

a nyugodt munkavégzést is. A másik fontos tapasztalat, hogy beigazolódt az az elképzelés, amely szerint az összefoglaló jelentések nem csupán a társszakmák és a jogkereső állampolgárok számára mutathatnak utat, hanem adott esetben a Kúria egyéb jogegységi eszközeit is működésbe hozzák. Így például a pénzügyi támogatásokkal kapcsolatos pereket elemző csoport munkájának végeredménye egy kollégiumi vélemény lett.³

A joggyakorlat-elemzés a jogegységet szolgáló eszközök közül a „lassabbak” közé tartozik, hiszen a törvény értelmében a Kúria elnöke évente köteles a vizsgálati tárgyköröket meghatározni, s a vizsgált témától függően egy évnél tovább is tarthat a munka. Lényeges szempont, hogy az ítélezési gyakorlatot csak akkor lehet vizsgálni, ha van meglévő bírósági gyakorlat, azaz rendelkezésre áll az adott kérdéskörrel kapcsolatos, megfelelő számú és jogerősen befejezett ügy. Jogerős ítélettel le nem zárt - tehát még folyamatban lévő - ügyek vizsgálata alapján nem lehet megalapozott következtetéseket levonni, ráadásul a bírói függetlenség elvét is sértené a le nem zárt ügyek Kúria által történő elemzése és véleményezése. **Változó jogi környezetben éppen ezért** meg kell várni, amíg az új jogszabályi rendelkezésekkel kapcsolatban egyáltalán kialakul valamiféle gyakorlat az alsóbb fokú bíróságokon, azaz **nem várhatunk azonnali eredményt a joggyakorlat-elemző csoportoktól**. Természetesen a jogszabály-változáshoz kapcsolódó kérdések adott esetben már a hatálybalépés előtt is felmerülhetnek, ezért lényeges, hogy a vizsgálati tárgykörök meghatározása széleskörű szakmai egyeztetés alapján történjék. Így lehetőség nyílik arra, hogy a változásokból eredő jogértelmezési problémáiról a Kúria tudomást szerezzen, és egy később időpontban – amikor a fenti feltételek már adottak – lefolytassa a vizsgálatot.

5. Felkészülés a legfontosabb változásra: az új Ptk. hatálybalépésére

Magyarország 2014. március 15. napján hatályba lépő új Polgári Törvénykönyve csaknem 15 éves előkészítő munka gyümölcse. Az új Ptk. a magánjogi jogviszonyokat több mint fél évszázadon keresztül szabályozó 1959. évi IV. törvény helyét és szerepét veszi át. Felmerül ezért a kérdés, hogy az új magánjogi kódexben „mi a régi és mi az új?” Mai előadásomban az új Ptk. azon könyveit szeretném röviden áttekinteni, amelyekben lényeges változások várhatók, nem egy esetben a legfőbb bírói fórum által kialakított gyakorlat törvénybe iktatásával.

5.1. Bevezető rendelkezések

A hatályos Ptk.-hoz mérten a formai különbségeken túl a legszembeűnőbb újdonsága az új Ptk.-nak az, hogy jelentősen kibővült az általános szabályok köre, ami egy, az eddiginél magasabb absztrakciós szinten szabályozza a legfontosabb jogelveket. Egyúttal eltűntek a piaccgazdaság működésének egészére nem vonatkoztatható olyan tantételek, mint például az együttműködési elv. Az Alaptörvény 28. cikke az egész jogrendszer számára általános értelmezési elvet fogalmazott meg, erre válaszol az új Ptk. Első Könyv második szakaszának szabálya, amely a törvényt az alkotmányos renddel összhangban rendeli értelmezni. Sajátos képet rajzol a mai magyar piaccgazdaság kódexe a jogviszonyok alanyáról: a magyar polgárról, hiszen a magánjogi szabályokat ugyan parancsszerűen fogalmazza meg, ez azonban a szabályok mindegyikét nem teszi kógenessé, hiszen az nem férne össze a magánjogi

³ 1/2012 (XII.10.) KMK.-PK. vélemény a pénzügyi támogatásokkal kapcsolatos perek hatásköri kérdéseiről: „A pénzügyi támogatásokkal összefüggő perek az alapján minősülhetnek polgári vagy közigazgatási ügynek, hogy a támogatási jogviszony vonatkozásában valamely szervezet részére a jogszabály tételes rendelkezése biztosít-e közigazgatási hatósági hatáskört?”

autonómiával, ezért nem zárja ki a felek eltérő megállapodását. A polgári jog módszerével jeleníti meg a jogalanyok magatartásával szemben támasztott követelményt akkor, amikor az első könyv 3. szakasz (2) bekezdésében akként rendelkezik, hogy „*A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.*” Mit vár el e szabály? Következetességet, a bizalom megszolgáltatását, egymás megbecsülését, tudatos magatartást, az adott szó megtartását.

5.2. Személyiségi jogok (II. Könyv 11. Cím)

A személyiségi jogok passzív felfogásával szakítva, az új Ptk. annak aktív oldalát emeli ki, és a szabad érvényesítést hangsúlyozza, megfogalmazva azt a követelményt, hogy a jogalanyt abban senki nem gátolhatja. Első pillantásra hiányérzetet kelthet, hogy az érintett hozzájárulása felülírhat minden jogsértést, és a Második Könyv nem deklarálja, hogy beleegyezés hiányában sem okozható olyan személyiségi jogsértés, amely a közérdekkel szemben áll. Itt azonban csak rendszertani jelenséggel állunk szemben, hiszen a kötelmi szabályokat tartalmazó könyv az ilyen jognyilatkozatokra vonatkozóan is érvénytelenségi jogkövetkezményt fűz a jó erkölcsbe ütközéshez. A törvényjavaslat parlamenti tárgyalásának szakaszában került a törvénybe a közéleti szereplőkre vonatkozó új szabály, amelynek egyes elemeit a joggyakorlatnak kell majd értelmeznie ahhoz, hogy világos tartalmat nyerjen. Szintén tisztázást igénylő kérdéseket vetnek fel a közösség tagjaként indított személyiségi jogvédelmi perek.

A magyar magánjog fejlődésének új fejezetét nyitja meg a sérelemdíj bevezetése, amit a bírói gyakorlat annál is inkább üdvözöl, mert a nem vagyoni kár intézményének bírói kiterjesztését teljesíti be. Komoly kérdés ugyanakkor, hogy kezeli majd a joggyakorlat a kis jelentőségű jogsértésekért megítélhető sérelemdíjakat. Felvetődik a kérdés, hogy vajon eljut-e a bírói gyakorlat addig a pontig, ahol az egyes sérelemfajtákhoz már egyfajta érték-katalógust rendel.

5.3. Családjog⁴

A családjog a polgári jog „legintimebb” területe: az emberek magánéletét érinti, amely a jogi beavatkozást nehezen tűri, a jognak e területen a kereteket kell kijelölnie, és szükség esetén védelmet adni a gyengébb fél, és elsősorban a gyermek számára. A családjogi rendelkezésekben valamilyen mértékben a jogalkotó által képviselt értékrend is testet ölt – fontos ugyanakkor, hogy az elfogadott szabályozás tükrözze a társadalom többségének szemléletmódját. Körben nehezen beszélhetünk semlegességről, hiszen pl. a gyermeki jogok, a gyermek – lehetőség szerint „kétszülős” – családban való nevelkedésének biztosítása

A Családjogi Könyv (Csjk.) tervezete a kodifikációs munkálatok során az „eredeti állapothoz” képest többször változott. Ennek számos társadalmi oka volt: idehaza drasztikusan nőtt a házasságon kívüli együttélések és az ilyen kapcsolatból született gyermekek száma. Ezeket a változásokat a 2008-ban, majd 2011-ben elkészült – a Kodifikációs Főbizottság által elfogadott – szakértői javaslatok például a gyermek külföldre vitelének, a szülői felügyeletnek, az élettársi kapcsolatnak a szabályozásában szükségképpen figyelembe vették.

⁴ Forrás: interjú dr. Kőrös András kúriai tanácselnökkel: <http://ptk2013.hu/interjuk/az-uj-ptk-csaladjogi-konyve-interju-koros-andras-kuriai-biroval/1669>

A Családjogi Könyv önálló alapelveket tartalmaz. Ezek között vannak hagyományosnak mondhatóak, mint a házasság és a család védelmének elve, a gyermek érdekének fokozott védelme, a házastársak egyenjogúságának elve, de vannak – legalábbis alapvető szinten – újak tekinthetők is. Erre példa a gyermek családban nevelkedéshez fűződő joga, a méltányosság és a gyengébb fél védelme. Mindezek tükröződnek a Javaslat számos részletrendelkezésében, így a házasság felbontásánál a mediáció beiktatásában, az örökbefogadásnál a vérségi származás kiderítéséhez fűződő jogban, a szülői felügyeletnél a különélő szülő jogainak törvénybe foglalásában.

Mára a vagyoni viszonyok sokkal összetettebbé váltak: az ingatlan mellett üzletreszek, tagsági viszonyok, vagyoni értékű jogok, bonyolult konstrukciójú hiteltartozások is részei a házastársi közös vagyonnak. Ezeknek a rendezése komplikáltabb és időigényesebb, mint egy ingatlan közös tulajdonának megszüntetése. ***Értelmetlen a közös vagyon megosztásában való megállapodást feltételként előírni a megegyezéses váláshoz,*** amikor a vagyonmegosztás mikéntje szempontjából a házasság megromlására vezető okoknak és körülményeknek nincs jelentősége. Nem szólva arról, hogy a gyors válás érdekében siettetett, elkapkodott egyezség „melegágya” a későbbi, évekig tartó pereskedésnek.

A nem kívánt jogviták megelőzését tartja a szem előtt az új szabályozás akkor is, amikor abból indul ki, hogy ha a házasság önkéntes alapon, a felek szabad választása alapján jön létre, annak ***vagyonjogi következményei is a választásuk szerint kell, hogy alakuljanak.*** Ezért első helyre teszi a vagyoni viszonyok szerződéses rendezésének lehetőségét. Nyilvánvaló, hogy ez a jövőben sem fogja eredményezni az ilyen jellegű szerződések tömeges elterjedését, ugyanakkor megoldást jelent a bírói gyakorlatban felmerülő olyan esetekre, amikor a felek nem első házasságukba jelentős vagyonokkal mennek, azokkal lényegében külön gazdálkodnak, de nem kötöttek házassági vagyoni jogi szerződést, így – szándékaikkal ellentétben – a törvény alapján mindenen osztozniuk kell. Ezeknek a nem kívánt, méltánytalan helyzeteknek a felek saját maguk elejét vehetik a szerződés megkötésével.

Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni ***az élettársi kapcsolat családjogi hatásainak szabályozását,*** hiszen ez az egyik legvitatottabb kérdés. Annál is inkább, mert nemzetközi összehasonlításban is ez az a terület, ahol a legmarkánsabban jelentkezik a jogalkotó által képviselt értékrend. A jogterület szakértőinek álláspontja az, hogy - itt is - a demográfiai adatokkal igazolható társadalmi igényekhez kell igazodni.

Ehhez igazodott az eredeti koncepció, amely a *de facto* élettársi viszonyt – a felek szándékának megfelelően – családjogi kapcsolatnak tekinti, de nem emeli azt a házasság „szintjére”, a tartós együttéléshez pedig többletjogokat, így tartást, lakáshasználatot, illetve a használati jog öröklését fűzött. A jogalkotó ehhez képest szigorúbb kritériumokat határozott meg a családjogi joghatások eléréséhez:

- A tartásra való jogosultság feltétele a legalább 1 évig fennálló életközösség és az, hogy az élettársi kapcsolatból közös gyermek született;
- Az élettárs csak akkor jogosítható fel a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatára, ha az életközösség legalább 1 évig fennállt, és az élettársak kapcsolatából származó kiskorú gyermek lakáshasználati jogának biztosítása érdekében ez indokolt.

5.4. Öröklési jog⁵

Az új Ptk. hetedik, öröklési jogi könyvében alapvető koncepcióváltás történt. ***A végintézkedés szabadsága markánsan előtérbe került.*** Napjainkban a törvényes öröklés rendje általában nem ad kielégítő megoldást az örökgyógy számára, ezért vált szükségessé a végintézkedés megújított szabályozása. A végrendeleti öröklés dominanciája már a Ptk. felépítéséből is kitűnik.

A végrendelet alaki kellékeivel kapcsolatban a korábbi szabályozáshoz képest egyfajta lazítás figyelhető meg a jogalkotó részéről, amely a jogalkalmazó szemszögéből nézve aggályokra adhat okot:

1. Az új Ptk. már nem szabja az írásbeli magánvégrendelet érvényességi kellékéül a keltezés helyét (= elegendő a keltezés ideje) – Sok jogvita adódhat abból, ha csak a keltezés ideje fog kitűnni a végrendeletből. Különösen, ha a bírói gyakorlat továbbra is tartja magát ahhoz, hogy a keltezés idejében lehet tévedni, mert ezzel képlékennyé válik maga a végrendelet alaki érvényességének megítélése.
2. Az új Ptk. rendelkezése értelmében a különálló lapokból álló holográf végrendeletnek nem kell minden oldalát aláírni - Ezzel a rendelkezéssel hatalmas felelősség hárul az igazságügyi írásszakértőkre, akiknek teljes egzaktsággal kellene állást foglalniuk abban a kérdésben, hogy az örökgyógy kézírásával készült-e a végrendelet például az örökgyógy akaratán kívül elveszett végrendelet esetén pusztán egy fénymásolat alapján, anélkül, hogy minden oldalon ott lenne az örökgyógy aláírása.

Az új Ptk. kifejezetten meghatározza ***a végrendeletnél közreműködő*** fogalmát: „Közreműködőnek minősül a végrendelet megfogalmazója, szerkesztője, leírója és minden olyan személy, akinek tevékenysége a végrendelet tartalmának érdemi befolyásolására nyújt lehetőséget.” A jogalkotó ez esetben szó szerint vette át a Kúria korábbi eseti döntéseiben meghatározott közreműködő-fogalmat.

Jelentős változások figyelhetők meg a ***törvényes öröklés*** körében is, így különösen:

1. A hatályos Ptk.-hoz képest markánsan ***megváltozik a túlélő házastárs törvényes öröklési joga***. Ha az örökgyógy házastársa leszármazók mellett örököl, akkor az örökgyógyval közösen lakott lakáson és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon haszonélvezeti jogot, míg a hagyaték többi részéből egy gyermekrésznyi állagot örököl.
2. Szintén jelentős változás, hogy ha leszármazó nincs, vagy nem örökölhet, akkor a ***házastárs mellett részben állagörökössé válnak az örökgyógy szülei is***. Ilyenkor – az örökgyógyval közösen lakott lakás és a hozzá tartozó berendezési, felszerelési tárgyak kivételével – a hagyaték egyik felét örökli a túlélő házastárs, másik felét az örökgyógy szülei fejenként egyenlő arányban. Ha az egyik szülő kiesik, a helyén a másik szülő és a túlélő házastárs örökölnek, ugyancsak egyenlő arányban.

Mindkét esetben ***olyan jogközösségek jönnek létre, amelyek jogvitát keletkeztethetnek***, és ami miatt számolni kell azzal, hogy a felek hamarosan bírósághoz fordulnak a közös tulajdon megszüntetése, a használat szabályozása érdekében. Ott viszont, ahol a hagyaték tárgya csak az örökgyógyval közösen lakott lakás, a tulajdonközösséggel nem kell számolni, mert az csak

⁵ Forrás: interjú dr. Orosz Árpád kúriai tanácselnökkel: <http://ptk2013.hu/interjuk/az-uj-ptk-oroklesi-jogi-rendelkezesei-interju-orosz-arpad-kuria-biroval/1604>

e lakáson és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon kívüli hagyaték esetén jöhet létre.

Izgalmas jogértelmezési kérdést vet fel ugyanakkor az ún. **utóörökös nevezésének lehetővé tétele**.⁶ Az új Ptk. két esetben teszi ezt lehetővé, felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy mi lesz azokkal a végrendeletekkel, amelyekben utóörökös nevezés történt, de a végrendelet az új Ptk. hatályba lépése előtt kelt, azonban az örökhagyó halála – és ezzel a hagyaték megnyílása – az új Ptk. hatálya alatt következik be?

A legésszerűbbnek az a jogértelmezési mód tűnik, amely szerint a jelenleg hatályos Ptk. szerint érvénytelen végrendeleti intézkedést a hagyaték megnyílásával érvényesnek kell tekintenünk, mivel az öröklés a halállal nyílik meg. Ugyanez a kérdés megjelenik a közös végrendeletnél is. Az új Ptk. szerint ugyanis – a jelenleg hatályos rendelkezésekkel szemben – a házastársaknak az életközösség fennállása alatt készített, ugyanabba az okiratba foglalt írásbeli végrendelete érvényes.

Az emberek mindennapjait talán leginkább érintő egyik változás az eredeti Bizottsági Javaslatához képest az öröklésnél meghatározott kötelesrészt érinti majd. A Javaslat alapján a mérték vonatkozásában maradt volna a jelenlegi Ptk. szabályozása, azonban a módosítás eredményeképp **a kötelesrész a törvényes örökrész egyharmadára csökkent**.⁷

6. Konklúzió, záró gondolatok

Az elmúlt egy év tapasztalataiból általános következtetésként vonható le, hogy **az egységes ítélkezési gyakorlat megvalósításának elengedhetlen feltétele a hatékony információáramlás**, amely jelenti egyrészt a különböző szintű bíróságokon működő bírák közötti szakmai kapcsolatok erősítését (annál is inkább, mert a „változó valóság” által felvetett problémákkal legelőször az alsóbíróságok bírái találkoznak), másrészt a bírósági rendszerből kilépve, a különböző jogászai szakmák közötti kapcsolattartást.

Az információcsere törvény adta lehetőségeinek kiaknázása (így különösen a kúriai joggyakorlat-elemző csoportok felállítása) mellett fontosnak tartom az informális kapcsolattartási lehetőségek kihasználását is, így elsősorban a szakmai-tudományos konferenciákon való aktív részvételt. **A Kúria – amellet, hogy az igazságszolgáltatás csúcsszerve – a jogtudomány eredményeit felhasználó, gyakorlatorientált szakmai műhely is**, amely egyaránt számít a társszakmák és a tudományos élet véleményére, visszajelzéseire.

⁶ Az utóörökös nevezés továbbra is érvénytelen végrendeleti intézkedés, azonban az új Ptk. két esetben mégis lehetővé teszi azt. Az örökhagyó érvényesen nevezhet utóörököst **az elsősorban örökösnek nevezett házastársa halála esetére, a házastársra háramlott hagyatékára**. Ez az utóöröklés azonban csak „maradék-utóöröklés”, mert a házastársnak megmarad a visszerthes vagyoni rendelkezési joga és a szokásos mértékű ajándéknál nem nagyobb értékre vonatkozó ingyenes adományozási joga. Azaz addig, amíg a házastárs az örökös, azt eladhatja, illetve a szokásos mértéket meg nem haladó ajándék terjedelméig adományokat is tehet. Viszont kizárt az, hogy halála esetére rendelkezzen róla. Szintén lehet érvényesen utóörököst nevezni **arra az esetre, ha az előörökös életkora miatt vagy egyéb okból** (például mert cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll) **érvényes végrendelet tételére nem lenne majd képes**.

⁷ Ez utóbbi bekezdés forrása: interjú dr. Vékás Lajos akadémikussal, a Kodifikációs Főbizottság vezetőjével: <http://www.jogtar.hu/hirek/2013/02/28/vekas-lajos-szerint-egeszeben-sikertortenet-az-uj-polgari-torvenykonvyv-elfogadasa>

Ez az együttgondolkodás különösen fontos a jövőre hatályba lépő **új Polgári Törvénykönyv** egységes értelmezése érdekében. Az új Ptk. családjogi és öröklési jogi könyveinek áttekintése jó példa arra is, hogy a bírói szemléletmód adott esetben képes előre jelezni számos, az új szabályozásból keletkező problémát, különösen, ha az adott jogterületen több évtizedes tapasztalattal bír. Ugyanakkor a változásokkal járó valamennyi működési zavart feltérképezni a bírói kar egyedül nem képes, ehhez szüksége van a fent említett együttgondolkodásra és mindenekelőtt a „való világból”, a bíróság elé kerülő jogvitákból leszűrt tapasztalatra.

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az új Ptk. gazdagon merít az **1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat** (Mtj.) által szabályozott jogintézmények közül. A kiegyensúlyozott viszonyulás történelmi gyökereinkhez jól egészítheti ki a kor kihívásaira adott modern válaszokat és a bölcs építkezés eszköze lehet.

Somló Bódog 1905-ben papírra vetett gondolata arra figyelmeztet, hogy: „Minél szilárdabbak egy társadalom alapjai, annál kisebb veszedelemmel jár a jogváltozás, és annál kevésbé szükséges az állandóságot, mint megszentelt hagyományt megjeleníteni. Minél erőteljesebbek a társadalmi változások, annál nagyobb szükség lehet a jó hagyományok erejére. Meggyőződésem, hogy ez a mostani konferencia és a Kúria tavalyi tevékenysége hozzájárult e hagyományok erősödéséhez.

Köszönöm a figyelmet!